

УДК 37.037

ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

О. В. Лебедіна

У статті проаналізовано основні поняття, що визначають зміст духовного виховання студентської молоді засобами мистецтва. Охарактеризовано його елементи з точки зору виховного процесу і реалізації досліджуваної проблеми.

Ключові слова: духовне виховання, духовні інтереси, духовні потреби, духотворчість, духовно-моральне виховання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Місія сучасного університету полягає у вихованні Людини, Професіонала, Особистості з високорозвиненою культурою, ціннісною свідомістю, системою загальнолюдських і національних цінностей. Значне місце у підготовці майбутніх фахівців посідає духовне виховання як взірць людської досконалості у професійній та особистісній сфері. Тому не випадково вища школа спрямовує свої зусилля не лише на озброєння студентів професійними знаннями і навичками, а й на розвиток їхнього духовного світу, присвоєння і опанування ними цінностями світової і національної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Обґрунтування проблеми духовності, морально-духовного розвитку людини знаходять своє відображення в роботах сучасних філософів, педагогів, психологів, культурологів – Т. Адуло, В. Бачиніна, Л. Буєвої, Г. Горак, М. Кагана, М. Мамардашвілі, С. Пролеєва, І. Силуянової, П. Симонова, О. Сичивиці, М. Москальця, І. Кона, П. Костюка, В. Тихоновича, В. Константинова, А. Здравомислова, О. Леонтєва, Л. Сохань та інших вчених.

Виходячи з теоретичних тверджень окремих дослідників (Є. Белкіна, Т. Гризозлазова, О. Котикова, Є. Коцюба, Є. Крупник, Ю. Мудрик, Є. Миропольська, Г. Шевченко) – важливо констатувати, що основу для духовного росту особистості складає мистецтво.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблеми духовного

виховання у студентської молоді набувають сьогодні особливої актуальності саме тому, що в умовах панування політичних змін та ринкових відносин значно змінилися поняття духовних потреб, інтересів і культурних цінностей людини в суспільстві.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні процесу духовного виховання у студентської молоді засобами мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. На сучасному етапі вища школа зорієнтована на формуванні особистості культури, духовної сутності людини. У вищій школі великого значення набуває робота зі студентською молоддю щодо урахування історико-культурних традицій регіону та вікових особливостей студентів.

Зважаючи на те, що в державі зростає криміногенна ситуація, рівень злочинності, відбувається певний ідеологічний хаос, студентська молодь може стати жертвою різноманітної пропаганди, яка веде до морального зубожіння та бездуховності. Тому вища школа України спрямовує свої зусилля на розвиток духовного світу молоді.

В нас час феномен духовності набув великої значимості та привернув до себе увагу різних вчених. Г.П. Шевченко висловлює думку, що «сьогодні про духовність говорять і пишуть дуже багато. Це поняття стало своєрідною модою, однак, сутність духовності і духовної культури особистості вимагає всебічного та глибокого наукового осмислення і вивчення. Духовність – це не мода, не захоплення, а стрижень людського життя кожної особистості, вічна наукова категорія» [4, с. 5].

Духовність людини бере начало в особливостях її духу і душі, в їхній взаємодії і єдності. Дух як сконцентрована свідомість виступає у вигляді знаряддя пізнавально-творчої діяльності та світоглядної орієнтації. Душа ж відображає неповторну особистість людини, її внутрішнє «Я», дає їй можливість любити. Душа, що втілює в собі багатство людської психіки, передає відношення людини до всього живого і до самої себе. Якщо говорити про цілісність Особистості, то потрібно прагнути до цілісності саме її духовного світу, гармонійності, органічності. Виходячи з цього, можна констатувати, що духовність у самому загальному вигляді являє собою сполучення душі з духом.

Духовність – це спроба з'єднати в душі всю людську сутність: і її тіло, і її душу. Духовність також розуміється як порив душі людини. «Поняття «дух», «духовність», «духовне життя» протягом сторіч перетерплювали певні зміни, трансформувалися, як і поняття «духовна

культура», «духовна активність», але все ж таки основне, вихідне при цьому залишалося незмінним – сенс людського життя, – це, мабуть, і є стрижнем, серцевиною духовності завжди» [3, с. 110].

Існує, щонайменше, 70-80 варіантів понять «духовність». Багато в чому ці варіанти близькі один до одного, але в кожному закладена якась «свіжа думка», доповнення. У найпростішому розумінні духовність сприймається як прояв культури, традицій і правил. «Духовність, – пише М. Бердяєв, – не складова частина людської природи, але вища якісна цінність, суть людяності в людині. Саме тому вона завжди є знаходження внутрішньої сили. Дух і духовність творчо перероблюють, перетворюють, просвітлюють природний та історичний світ, вносять у нього волю і сенс. Напроти, бездуховність – це завжди нелюдськість, залежність від зовнішнього, рабство людини. Таким рабством може стати будь-яке «торжество загального», що припускає відмову людини від самої себе, від своєї волі, від самостійного пошуку особистості, справедливості, правди» [1, с. 91].

Розділення духовності на безліч різноякісних сфер – моральну, естетичну, релігійну, теоретичну – пов'язане з диференціацією ідеалів і цінностей і наслідком предметності нашої свідомості. І. Ільїн, обговорюючи зміст «духовності», визначав, що «...вона не вичерпується думкою, не обмежується словами і висловлюваннями [2, с. 127]. Духовність людини глибше всього цього, могутніша і священніша. Вона складається, насамперед, у впевненості, що в межах власної душі людини є щось краще, що не залежить від її самої.

Духовність припускає прагнення до Вічних ідеалів: Добра, Любові, Краси. Вона містить у собі інтелектуальність, освіченість, моральність. Вона, як відомо, є фундаментом людської особистості. Її по праву можна було б назвати найвищим проявом людської особистості. Духовність особистості – явище динамічне, воно формується і змінюється протягом всього життя людини.

Духовність особистості можна розглядати в широкому і вузькому значеннях. У одному випадку – це система якостей особистості. З іншого боку – багатокомпонентна структура, що охоплює світоглядні, моральні характеристики, індивідуальний досвід, що виражений у знаннях, вміннях, навичках і звичках. Духовні цінності, ідеали – вік від віку диференціюються, поглиблюються, розширюються.

У процесі свого життя кожна людина проходить складний шлях духовного розвитку і саморозвитку, творення внутрішнього світу за законами Добра і Краси, який являє собою процес духотворчості

(творіння власного духу, душевності, духовності). Духотворчість – це насамперед процес збагачення і творення духовного світу людини, насичення його цінностями освіти, культури, науки, гуманізму, високої моралі, морально-естетичних вчинків, зміцнення людського духу, виховання серця, готового до добрих і світлих справ.

Духотворчість породжує своєрідний образ людини – носія духовної культури, загальнолюдських і національних цінностей. А в свою чергу духовна культура впливає на розвиток цілісності особистості. Всі види духовної культури, формують специфічні якості, які відображають різноманітні зв'язки людини і природи, людини і суспільства, людини і людини. Сюди відносяться інтелектуальна, моральна, естетична, художня, екологічна, економічна, комунікативна, політична та інші культури. І кожна з них привносить свій неповторний внесок у створення духовного світу людини.

Особливо слід підкреслити значимість свободи як необхідної ознаки духовності. Тільки людина може стати духовною, яка є вільною і незалежною від ситуації. Людина, у якої є внутрішня свобода, незалежність від чужих думок, може бути істинним творцем і свого духовного образу і шляхетних творчих діянь в ім'я радості і щастя людства.

Коли ми говоримо про духовність, то найчастіше уявляємо щось ідеальне, те, до чого має прагнути людина. Ідеальне часто вступає в протиріччя з реальністю життя. Сьогодні, говорячи про духовні, про моральні цінності, ми уявляємо собі і духовність і моральність як своєрідні регулятори цілком певного ставлення до життя як цінності.

Ми є свідками того, як змінюється сучасна картина світу, ціннісні орієнтації та світоглядні установки особистості. Соціокультурна трансформація сучасності все більш культивує індивідуалізм і прагматизм, які спрямовані на «еґоїстичне захоплення духовного простору». Саме в цих умовах процес виховання повинен стати процесом «духотворчості особистості».

Духовний розвиток учнівської молоді в основному здійснюється в процесі освіти і виховання, тому за своєю спрямованістю вони повинні бути культурними та морально-естетично насиченими. Натхненна освіта і виховання сприяють формуванню в учнівської молоді здатності «творити себе і способи свого життя» (І. Ільїн).

Слід звернути увагу, що вічним факелом духовності є мистецтво (Г. Шевченко), яке запалює серця і душі людей ідеєю до творення і збереження вищих людських якостей і утвердження ідеалів

прекрасного, які поєднують в собі духовність, моральність і естетичну наповненість. Саме у мистецтві представлені ідеальні образи людських відносин, вчинків, духовно-моральних переживань.

Мистецтву належить особлива роль у процесі формування духовного світу особистості, адже саме в ньому знаходить найвиразнішого втілення образ моральної свідомості, поведінки, вчинку. Мистецтво органічно поєднується з освітою як засіб духовного перетворення особистості. «Духовно-моральний розвиток молоді засобами мистецтва є одним із найефективніших шляхів одухотворення особистості», – зазначає Г. Шевченко [4, с. 115]. У скрутній соціокультурній ситуації, що склалася в сучасному українському суспільстві, мистецтво слід розглядати як необмежену силу, що може дати потужний імпульс духовній перебудові. У цілісному педагогічному процесі мистецтво розглядається як спосіб пізнання педагогічної дійсності, як шлях гуманітаризації і гуманізації навчально-виховного процесу університету, як важливий засіб формування художньо-естетичних і духовних якостей особистості студента, як засіб формування людини культури [4, с. 24].

Мистецтво здатне познайомити нинішнє покоління з почуттями і переживаннями багатьох попередніх поколінь, збагатити індивідуальний досвід життя людини життєвим досвідом людей, що жили в різні епохи, в різних культурах і цивілізаціях. Мистецтво – це важлива форма пізнання об'єктивної дійсності. Воно містить естетичне у найбільш концентрованій формі. Тому мистецтво можна розцінювати як духовно-практичний здобуток людства. З'ясовано, що за умови залучення творів мистецтва до освітнього процесу, він набуває емоційно-образного, асоціативно-суб'єктивного характеру. Оскільки мистецтво стає каталізатором формування ціннісного ставлення до життя, духовне виховання студентської молоді потребує неодмінного залучення різних творів мистецтва до педагогічного процесу.

Говорячи про роль мистецтва у духовному вихованні особистості, згадаємо слова К. Юнга: «Ми звертаємося до мудрості всіх часів і народів і виявляємо, що по-справжньому цінне вже давно висловлене на самій прекрасній мові» [5, с.107]. Мистецтво є дуже важливим інструментом впливу на емоційну сферу особистості, а отже – і на її духовні потреби.

Кожен вид мистецтва має свій духовно-енергетичний потенціал, і кожен своєрідно впливає на морально-естетичну свідомість студента через різні чуттєво-емоційні канали. Художня література, наприклад,

має необмежену проблематику, здатна до більшої рефлексії, тоді як живопису притаманна наочна чуттєвість, демонстрація враження в його найвищій концентрації. Музика, у свою чергу, є універсальним кодом людства; вона має високий терапевтичний ефект і здатна викликати стихійні асоціації. Просторові мистецтва, такі як театр і кіно, поєднують у собі можливості інших видів і діють на реципієнта одразу через кілька каналів.

Мистецтво прагне «охопити увесь світ» заради духовного відродження людини. Воно представляє собою образну, метафоричну, символічну природу, що презентує його як потенційне поле духовності. Чудодійна сила мистецтва полягає в тому, що воно впливає на почуття, через них прокладаючи шлях до розуму, до розуміння, до духовності. Потрібно виховувати почуття, розвивати дану людині природою дорогоцінну здатність сприймати прекрасне.

Мова мистецтва не потребує перекладу. Це мова глибоких почуттів. Мистецтво є одним з найважливіших засобів пробудження в особистості вищих духовних цінностей, які одухотворяють життєвий шлях особистості. Мистецтво спрямоване на виховання душевності, гуманізму, людяності, в повному розумінні цього слова, щирості, доброти, трепетного відношення до усього живого на Землі. Саме мистецтво сприяє пробудженню в учнівської молоді усвідомлення єдності художньо-естетичного переживання, світосприйняття і світовідношення, спільність загальнолюдських, національних і особистісно-індивідуальних ідеалів; сприяє формуванню в учнівської молоді уявлень про людину як вищу духовно-моральну цінність через естетичне, емоційно-образне освоєння художніх картин світу. Не може духовно-моральна особистість не сприймати красу світу і людини. Естетичні почуття, естетичні переживання є своєрідним каталізатором формування ціннісного відношення до життя, виховання прекрасної і гуманної людини з багатим внутрішнім світом.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, виховання є перетворюючою силою особистості, яка базується на любові, повазі, духовності, культурі, на загальнолюдських і національних цінностях особистості.

Морально-естетичний діалог студентів вищих навчальних закладів з мистецтвом у процесі виховання духовної культури є найкращою школою формування культури почуттів, естетичних переживань, які впливають на характер спілкування з людьми, на моральний зміст краси слова і думки.

Література

1. Бердяев Н.А. О назначении человека / Н.А. Бердяев. – М.: Мысль, 1993. – 119 с.
2. Ильин И.А. Путь духовного обновления / И.А. Ильин. – М.: АСТ, 2003. – 363 с.
3. Кривцун О.А. Искусство и мир человека / О.А. Кривцун. – М.: Искусство, 1986. – 110 с.
4. Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: Основні концептуальні ідеї наукової школи: Наук. зб. / За заг. ред. Г.П. Шевченко. – Луганськ: ЛДПУ, 2000. – Вип. II. – 94 с.
5. Юнг К. Психологические типы / К. Юнг; Пер. с нем. – М.: Университетская книга, ООО «Фирма», АСТ, 1998. – 720 с.

ДУХОВНОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ
СРЕДСТВАМИ ИСКУССТВА

Е. В. Лебедина

В статье проанализированы основные понятия, которые определяют содержание духовного воспитания студенческой молодежи средствами искусства. Приведена характеристика элементов структуры с точки зрения воспитательного процесса и реализации исследуемой проблемы.

Ключевые слова: духовное воспитание, духовные интересы, духовные потребности, духотворчество, духовно-нравственное воспитание.

SPIRITUAL EDUCATION OF STUDENT'S YOUTH MEANS OF ART

E. V. Lebedina

In article the basic concepts which determine the content of spiritual education of student's youth by means of art are analysed. The characteristic of elements of structure from the point of view of educational process is provided to realization of the studied problem.

Keywords: spiritual education, spiritual interests, spiritual potrebnoста, dukhotvorchestvo, spiritual and moral education.

Лебедина Елена Владимировна – асистент кафедри педагогіки Східноукраїнського університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна).

E-mail: elenalebedina@ukr.net

Lebedina Elena Vladimirovna – assistant of the Department of Pedagogics of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine).

E-mail: elenalebedina@ukr.net

УДК 378

МОДЕЛЬ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

О. П. Лучанинова

Теоретично обґрунтовано положення про те, що людина – це продукт об'єктивних умов життя й виховання, тобто положення про існування найбільш узагальнених чинників її соціального становлення й розвитку; досліджено необхідність створення моделі виховної системи ВТНЗ як практичного втілення цього положення.

Ключові слова: модель, виховна система, виховний простір, виховна робота

Постановка проблеми. Теорія виховних систем є одним із найцікавіших напрямів сучасної педагогіки. Виховна система є головною умовою для ефективного виховання ціннісних орієнтацій. У сучасній вищій школі історично сформувався широкий спектр підходів до організації навчально-виховного процесу. Узагальнюючи результати спеціальної літератури, можна відзначити серед них наступні підходи: загальнонародський, національний, народознавчий, культурологічний, діяльнісний, віковий, індивідуальний, диференційний, особистісний (особистісно зорієнтований), діагностичний, педагогічний, науковий, соціологічний, антропологічний, творчий (креативний), технологічний, інформаційний, системний, структурний, суб'єктно-об'єктний, комплексний тощо. Відповідно до визначеного підходу може створюватися модель певного явища тощо.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній педагогічній літературі питання застосування методу моделювання в науково-педагогічних дослідженнях і навчальному процесі широко представлені у дослідженнях педагогів Бабанського Ю.К., Беспалька В.П., Вітвицької С.С., Давидова В.П., Дахіна А.М., Міхеєва В.І., Макарової Л.М., Молоканової О.А., Скаткіна М.Н., Соловей М.І., Спіцина Є.С. [1, 2, 5, 6, 12].

Заслужують на увагу роботи Дахіна А.М., який здійснює теоретичну спробу осмислення моделювання у педагогіці; Лодатко Є.О., яка досліджує моделювання освітніх систем в контексті ціннісної орієнтації соціокультурного простору; В.І. Міхеєва, який